

'Oku Lau Foki mo e Mātu'á

Ko e tokoni'i ho'o tamá 'i he - Ngaahi fōtungá moe ngaahi me'á

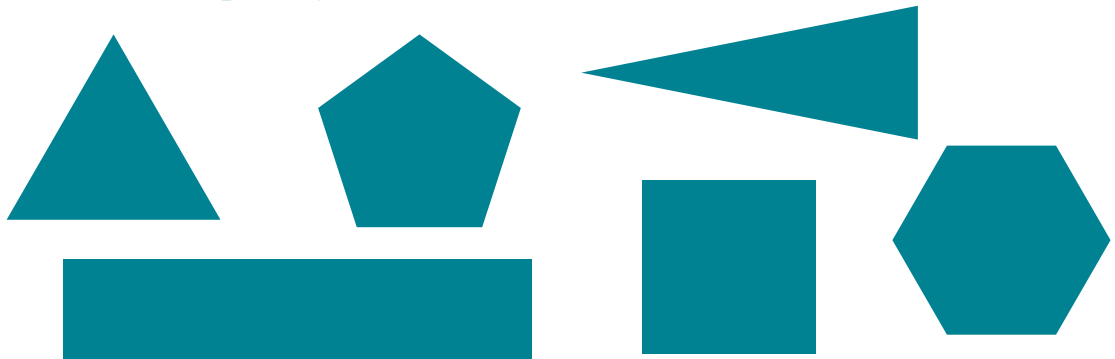
Ko e ngaahi fika koē fekau'aki moe 'ataá 'oku kau ai e ngaahi fakakaukau fekau'aki moe ngaahi fōtungá, ngaahi fōtungá 'i loto 'i ha ngaahi me'a fefeka (solid objects) pea moe tu'unga 'oe ngaahi fōtungá moe ngaahi me'á. 'Oku fiema'u e fānaú kenau fakatupu ha ngaahi 'īmisi malohi 'i honau 'atamaí' fekau'aki moe ngaahi fōtungá moe ngaahi me'á moe founa 'e lava ai kenau liliu, fakataha'i pe fakamavahevahe'i.

'Oku toe fiema'u foki ketau tokoni'i e fānaú ke langa hake 'a e lea 'oku nau fiema'u ke fakamatala'l'aki 'a e ngaahi fōtungá moe ngaahi me'á.

'Oku anga fēfē 'a e ako 'a e fānaú fekau'aki moe ngaahi fakakaukau 'oe 'ataá?

'Uluaki', 'e ako e fānaú fekau'aki moe ngaahi me'á pea moe 'atá 'i honau 'ātakai' 'aki 'enau 'ahi'ahi mo 'enau va'inga. 'Oku fiefia 'a e fānaú iiki' 'i he va'inga fa'u e ngaahi taua pe ko hono fuofua 'ilo 'a e ngaahi poloka 'e fokotu'utu'u pe teka. Neongo 'e toki kimui 'aupito 'a e ako 'e he fānaú 'a e ngaahi hingoa pe ngaahi me'a taimenisoni tolú, 'oku totonu ketau faka'ai'ai e fānaú ke nau fakakaukau mo talanoa fekau'aki mo e ngaahi kongokonga 'oku nau fa'u ha me'a.

'I he ngaahi a'usia kei iiki', 'e ako ai 'e he fānaú 'a e ngaahi hingoa 'oe ngaahi fōtungá taimenisoni ua, hangē ko e *tapatolu* pe *siakale*. 'Oku fiema'u ketau fakahinohino ki he fānaú 'a e ngaahi fōtungá 'i he ngaahi tu'unga mo e lalahi kehekehe ke tokoni ki he fa'u 'o 'enau ngaahi 'īmisi 'oe ngaahi fōtungá. Ko e tā moe fa'u 'oe ngaahi fōtungá ko e ngaahi tefito'i founa ia 'e lava ai 'e he fānaú ke fakatupu e ngaahi fakakaukau ko'eni'.

'Oku Lau Foki mo e Mātu'á

Ko e hā e me'a te ke lava 'o fai 'i 'apí'?

- Lau ha ngaahi tohi ki ho'o tamá pea talanoa ki he ngaahi fōtunga 'oku ke lava 'o sio ki ai 'i he ngaahi fakatātaá. *Ko e 'ato 'i he falé 'oku tapa-tolu.*
- Fakasio e ngaahi me'a koē 'i loto pe 'i tu'a mei fale 'oku fōtunga hangē ha siakalé, tapa-tolú, tapa-fā pe tapa-fā tatau. Fakasio e ngaahi fōtunga lalahi kehekehe moe ngaahi fotunga 'oku nau 'i he ngaahi tu'unga kehekehe.
- 'Ai ke kau ho'o tamá 'i he ngaahi ngāue fakamea'a hangē ko e ngaahi ha'o me'a kofu me'a-'ofa 'aki hano pulusi ha ngaahi fōtunga kuo vali ki ha pepa 'o ngāue'aki 'a e 'ū 'umosi, 'ū nge'esi fo'i filo pe 'ū me'a holoholo.
- 'Ai ha ngaahi 'ata 'i he kekekelé pe holisi' 'o ngāue'aki ho sinó pe nimá pea talanoa fekau'aki moe ngaahi fōtungá.
- Pelu ha pepa ke ngaahi ha tatā pe vaka pea talanoa ki he ngaahi fōtunga 'oku fa'ú lolotonga ho'o pelu e pepá.
- Fa'u ha'o sikisoa (jigsaw) pē 'a'au 'aki hano kosi ha fakatātā makasini ke konga fā pe nima pea toe fokotu'utu'u fakafoki. Talanoa ki he anga e fehokotaki lelei fakataha 'a e ngaahi tapa 'oe ngaahi kongá.
- Tānaki ha ngaahi kongokonga pepa pe pepa kofukofu me'a'ofa kuo 'osi ngaue'aki pea faka'ai'ai ho'o tamá ke kosi pea kuluu'i e ngaahi kongokongá ke fa'u ha fakatātā.
- Va'inga'aki e keimi 'Oku ou sipai pea fakamatala'i e ngaahi me'á 'aki hono lahi' mo hono fōtungá. *'Oku ou sipai'aki hoku ki'i matá ha me'a 'oku lahi pea fōtunga hangē ha tapafaá.*
- Ngāue'aki ha ngaahi puha mo ha ngaahi koniteina lalahi kehekehe ke fai'aki ha fanga ki'i keimi "fokotu'utu'u".
- Kole ki ho'o tamá ke tokoni atu ki hono tuku 'oe ngaahi fakataú (groceries) pea mo talanoa fekau'aki moe ngaahi me'a 'e faingofua hono fokotu'utu'ú.
- Ngaahi ha pisikete 'o ngāue'aki ha me'a tofi pisikete pe ngaahi ha pisikete loi mei he tou (dough) fa'u mōtolo. Talanoa kau ki he fōtunga 'oe pisikete taki taha.

'Oku Lau Foki mo e Mātu'á

- Tokoni ki ho'o tamá ke fa'u ha vakapuna pepa pea vakai pe 'e lava 'o puna.
- Fa'u ha ngaahi mōtolo 'one'one mei ha 'one'one viku 'o ngāue'aki ha ngaahi ipu, kane pe ha ngaahi me'a 'ai'anga seli. Talanoa fekau'aki moe ngaahi lalahi' moe fōtungá pea feinga ke fokotu'utu'u ha ngaahi fōtungá.
- Puhī pula (bubbles) ngāue'aki ha ngaahi uaea takai pe ngaahi me'a inu pea mo ha vai koa. Talanoa fekau'aki moe fōtungá moe lahi 'oe ngaahi pula pea moe ngaahi me'a 'oku hoko 'i hono liliu e fōtungá 'oe uaeá.
- Tānaki ha fanga ki'i kongokonga 'akau pea tuku ki ho'o tamá ke ne kuluu'i e fanga ki'i kongokongá ke fa'u ha mōtolo.
- Tānaki nge'esi fingota 'i he matatahi' pea kole ki ho'o tamá ke fakakalakalasi pea ne tala atu 'a e anga 'o 'ene fakakalakalasi'.
- Fa'u ha fale mei ha pele pe dominoes.
- Talanoa fekau'aki moe ngaahi fōtungá 'oku fa'u 'i he taimi 'oku ke fahi'i ai ha vesitapolo pe fo'i'akau.

